

Ключевые слова: гетманат, Украинское Государство, Всеукраинский союз земельных собственников, Протофис, Партия народной свободы, Украинская социал-демократическая рабочая партия, Украинская партия социалистов-революционеров, Украинская партия социалистов-федералистов, Украинская демократическо – хлеборобская партия, Украинский национальный союз, либерализм.

Konovalenko H. B. State building and political processes during Pavlo Skoropadskyi's Hetmanate period
The article deals with the main activity directions of political parties and unions of conservative, liberal and socialist orientation in Ukraine from April to December of 1918. Their influence on state-building processes of the time of Pavlo Skoropadskyi's hetmanat is analysed. The focus is on the problems of forming governments of the newly-formed state and the attitude of Ukrainian political elite to the current moment. The author argues that the process of the state formation directly depends on the consolidation of all political and social groups.

Keywords: hetmanat, the Ukrainian State, the All-Ukrainian Union of Land-Owners, PROTOFIS, the Narodna Svoboda Party, the Ukrainian Social-Democratic Labour Party, The Ukrainian Party of Socialists-Revolutionaries, The Ukrainian Party of Socialists-Federalists, the Ukrainian Democratic-Crop-Farming Party, the Ukrainian National Union, liberalism.

УДК 94(477.4)"1918":352.07

В. В. Галатир

ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА ТА СПРОБИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ МІСЦЕВИМИ АДМІНІСТРАЦІЯМИ НА ПРАВОБЕРЕЖЖІ В ДОБУ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Розкрито особливості діяльності місцевих органів державної влади Київської, Волинської та Подільської губерній щодо забезпечення населення продовольством у добу Української Держави П. Скоропадського. Заготівлю хліба займалися спеціальні агенти Державного хлібного бюро (ДХБ). Проте становлення нового органу затягувалося. Тому місцеві адміністратори вдавалися до попередньої схеми заготівлі. Сукупність названих факторів та реквізиції продовольства спричинили значні продовольчі труднощі в окремих регіонах Правобережжя. Старости скаржилися до вищих адміністративних органів про важке становище, наближення масштабного голоду. Наслідком проведених заходів зі стабілізації продовольчої ситуації були невдалі спроби місцевих органів державної влади забезпечити постачання хлібом окремі повіти і населені пункти Правобережної України.

Ключові слова: Місцеві органи державної влади, староста, Правобережна Україна, Гетьманат, П. Скоропадський, спекуляція, продовольство, голод, державне хлібне бюро.

Останнім часом все гостріше постає питання взаємовідносин влади та суспільства, вживання відповідних заходів місцевими адміністраціями щодо покращення становища населення. Проте вирішення цієї проблеми не можливе без звернення до попереднього історичного досвіду. Корисним в цьому плані може бути період Української Держави П. Скоропадського, перед яким за короткий час постало завдання створити функціональну адміністративну систему, подолати політичні, продовольчі, суспільні труднощі. З огляду на це, поставлена нами проблема є досить актуальною.

Вирішення продовольчого питання в 1918 р. частково торкалися у своїх дослідженнях Т. Харченко [1], В. Борисов [2], Є. Рафаловський [3], І. Шпекторенко [4], В. Лозовий [5] та ін. Проте вони комплексно не висвітлюють особливостей діяльності місцевих адміністративних структур для забезпечення населення продовольством на Правобережжі. Напрацювання стосуються лише окремих аспектів проблематики, та й кількість праць в яких продовольче питання вивчається, є не значною. Тому метою дослідження є висвітлення заходів місцевих адміністрацій, які спрямовані на стабілізацію продовольчої ситуації, забезпечення населення продуктами харчування в Правобережній Україні у період Гетьманату П. Скоропадського.

З приходом до влади гетьмана в травні 1918 р. було відновлено адміністративний устрій держави на губернії, повіти, волості. Згідно з відповідним законом губернські і повітові комісари перейменовувались на старост [6, с. 3]. З цього часу встановлювалась наступна вертикаль влади на місцях: губернські старости, повітові старости, волосні старшини, сільські старости.

Під продовольчою кризою розуміють різке зростання цін на продукти харчування та їх нестача в суспільстві. Для її недопущення та вирішення продовольчого питання ще в часи Центральної Ради 3 квітня 1918 р. було створено Українське державне хлібне бюро (ДХБ), як орган міністерства продовольчих справ. Проте головним його завданням була монопольна заготівля зерна для виконання угод про вивіз хліба до Німеччини. З приходом до влади П. Скоропадського воно продовжило своє функціонування та заготівлю і продаж хліба в Україні. Державне хлібне бюро об'єднувало всі хлібні заготівлі, а також "борошномельну" та "круп'яну" промисловість [7, с. 2]. Усім співробітникам контор ДХБ наприкінці травня наказали вилучити хлібні запаси, які захопили селяни в 1917 р. зі складів продовольчих комітетів [8]. В червні 1918 р. місцеві органи державної влади й населення Правобережжя були повідомлені, що контори державного хлібного бюро розпочали заготівлю продовольства для експорту й для внутрішніх потреб. Самочинна закупівля на

місцях будь-якими іншими організаціями та особами (крім агентів ДХБ) категорично заборонялася [9]. Для посилення діяльності хлібних бюро в липні було прийнято зміни у положенні про ДХБ. Саме цей орган мав виняткове право збирати, переробляти та зберігати хлібопродукти, скуповувати і продавати збіжжя, реквізувати продукти харчування. Це мало допомогти отримати повний контроль над хлібозаготівлями.

Перед губернськими і повітовими старостами постало розв'язання важливого завдання – забезпечити населення хлібом. Допомогти відкрити нові хлібні контори та агентства і закрити попередні закупівельні організації мали саме вони [10]. Так, Київський губернський староста 24 травня звернувся до повітових старост, щоб ті допомогли ДХБ і його місцевим конторам здійснювати роботу “великої державної важливості”. Проте і тут виникали непорозуміння. Староста констатував, що адміністрація на місцях досі не освідомила новий порядок заготівлі хліба, відтак вона давала дозвіл різним установам та особам, які не були членами ДХБ, закуповувати борошно та інші продовольчі продукти [11].

29 травня С. Кисельов в наказі повітовим продовольчим управам пояснив, що розпоряджатися хлібом та закуповувати його може лише хлібне бюро, а продовольчим управам робити це забороняється. Проте у зв'язку з тим, що закупівля припинилася, а хлібні бюро ще відповідним чином не налагодили питання забезпечення, у багатьох містах хліба взагалі не виявилось, що викликало невдоволення та виступи населення. Тоді губернський староста дозволив продовольчим управам продовжувати поставку населенню продовольства, а бюро передати їм залишки зерна і борошна, як у місцях заготівлі, так і в місцях отримання, поки вони не будуть реально діяти [12].

У травні в зверненні місцевої влади до населення м. Києва зазначалося, що для подолання продовольчої кризи уряд і представники німецького командування вжили заходи для доставки відповідної кількості хліба, а всі запаси, що привозитимуться приватними особами для спекуляції, будуть вилучатися й передаватись продовольчій управі для розподілу населенню. Щоб уникнути ексцесів та посилити контроль за млинами, продовольчими складами, місцями продажу, призначалася військова охорона. Населення закликали до спокою [13]. Для збільшення обсягів здачі хліба, старости підключили пресу. Проте селяни й надалі ухилялися від здачі хліба, через що була розгорнута кампанія реквізицій. Губернські та повітові старости мали в цьому допомогти.

Щоб забезпечити юридичне підґрунтя для вилучення зерна у селян, 15 липня урядом було прийнято постанову, згідно з якою весь хліб, за винятком запасів для харчування і господарських потреб власника, надходив у розпорядження держави. Зерно у виробників могли реквізувати лише державні продовольчі органи. За несвоєчасної здачі збіжжя з власника утримувалось 30% від вартості, а за відчуження прихованого зерна він отримував лише половину ціни. Ця постанова дискредитувала владу, яка основою своєї політики проголошувала непорушність права приватної власності [14, с. 144].

В містах ситуація з продовольством також була напруженою. Із травневої “обов'язкової постанови про встановлення тимчасової ціни” Гайсинської міської управи можемо побачити асортимент продуктів харчування на ринках Правобережної України: пшенична мука, житня мука, овес, мило, житній хліб, білий пшеничний хліб, французька булка, масло, м'ясо яловиче, м'ясо свинне, сало, шинка, копчене м'ясо, ковбаса “Краківська”, ковбаса “Чайна” та “З часником”, яйця, чай, сіль, молоко, картопля, тютюн, цибуля [15]. Проте згодом асортимент продуктів значно скоротився, виробники не поспішали їх продавати за встановленими “твердими” цінами, реальна вартість продуктів була в 2-3 рази вища, тоді як заробітні плати службовців були мізерні. Тому більшість міського населення не могла собі дозволити купляти в достатній кількості продовольство [16, с. 2]. В повіті Правобережної України продовжували надходити телеграми про реквізицію хліба. Київський губернський староста зазначав, що досить часто представники бюро стягували з населення хліб, необхідний йому, хлібні контори постійно були оточені спекулянтами. Вказані чинники породжували в населення думки про недоцільність та шкідливість хлібного бюро [17]. Ще більше незадоволення селян викликало закриття млинів, оскільки не маючи можливості переробити власне зерно, вони змушені були купувати борошно за високими цінами, розпочався грабунок млинів [18]. Загалом наприкінці вересня міністерство продовольчих справ визнало хлібозаготівлю та діяльність агентів щодо реквізиції зерна у власників неефективною.

Не менш важливим питанням що постало перед владою було регулювання заготівлі худоби і розподіл її на внутрішньому ринку. Спочатку потрібно було визначитись із закупівельним ринком, впорядкувати його. Невизначеність із закупівлею призвела до значного зменшення заготівлі худоби. Повітові старости в жовтні вагалися кому здавати худобу: приватним чи державним заготівельникам? Внутрішній ринок залишився майже незабезпеченим. До прикладу для повноцінних поставок м'ясною сировиною військових в жовтні влада була неспроможна [19].

Тим часом, у повітах Правобережжя наростали продовольчі труднощі. До державних заготівельних органів хліба надходило дуже мало. У липні 1918 р. для заохочення осіб, які вкажуть на приховане зерно, за умови їх участі у процесі реквізиції сума винагороди становила 3% від вартості хліба. Завдяки реквізиційній політиці багато регіонів Правобережної України перебували на межі голоду. С. Кисельов сповіщав МПС, що на Ямпільщині становище з хлібом було критичне [20]. Місцеві адміністрації констатували, що селянам вистачило б і нижче середнього врожаю, якби його масово не вивозили австрійці. Якщо вивіз не припинити – хліба населенню не вистачить. Лише у Подільській губернії в понад тисячу сіл забрали весь хліб, а в 1/5 господарств реквізували худобу. За даними МПС, на кінець жовтня 1918 р. загальний обсяг заготовленого хліба становив лише половину від запланованого [21]. У вересні кам'янець-подільські хлібопекарні через відсутність борошна припинили випічку хліба. Оскільки у приватних пекарнях ціни були надто високі, величезні черги міських мешканців створювалися біля міських торговельних точок, де ціни були значно нижч [22, с. 358].

Ще на початку травня у м. Києві органи влади закликали населення до спокою [23]. У липні Радомисльський повітовий староста повідомляв, що запасів зерна і борошна немає, хліббюро наряди не виконує, сподіватися на отримання хліба від ДХБ не доводиться [24]. 8 липня Васильківський повітовий староста повідомляв, про важке продовольче становище, безмежно високі ціни та їх постійне зростання на продукти харчування [25]. На важке становище в липні звертали увагу Київського губерньського старости у Сквирському, Київському, Звенигородському повітах та Чорнобильському районі [26], у повітах Волинської губернії, яка стояла на межі голоду [27].

Міські управи та земства просили про допомогу. Управитель Волинської контори ДХБ В. Ржецький кілька разів надсилав до державного бюро телеграми про критичне продовольче питання Волині. В липні губерньський староста, реагуючи на важке становище, пояснював МПС, що червневий план забезпечення Волині із-поміж інших губерній не був виконаний на 1/20 частину, потреби населення в зерні не були задоволені, траплялися випадки голодної смерті. Тому він просив про негайне виконання плану [28, с. 3].

Продовольчі труднощі в місті й селі, масове вивезення продовольства іноземним командуванням, поблажливе ставлення місцевих агентів ДХБ до власників, які мали великі запаси хліба, незадовільна робота хлібного бюро із забезпечення хлібом населення призводили до виступів та повстань проти гетьманської влади [29].

У повітах Правобережжя розпочався голод. Так, Володимир-Волинському повітовому старості з місць повідомляли, що продовольче становище повіту катастрофічне, жителі багатьох сіл опинилися під відкритим небом, не мали хліба, були такі, що понад два місяці харчувалися польовими рослинами [30]. Критичний стан був у Ковельському повіті Волинської губернії. За розпорядженням МПС всі установи мали забезпечуватись харчами з територій своїх повітів [31]. Голодувало і населення Проскурівського повіту Подільської губернії [32, с. 3].

Критична ситуація з харчами спричинила до спекуляції. Боролися з нею пасивно, траплялися випадки хабарництва чиновників. У Київській губернії нарада повітових старост винесла резолюцію, в якій вказувалось, що спекуляція сягнула загрозливих розмірів і потребує екстрених заходів боротьби з нею [33]. Поділля відзначалось дорожнечою і спекуляцією на продукти першої необхідності. 18 липня Подільський губерньський староста С. Кисельов видав постанову про боротьбу зі спекуляцією [34]. Для цього повітові старости мали утворити тимчасові комісії в складі голови земської управи, представника продовольчої управи, міського голови [35, с. 1]. Згодом, 24 липня 1918 р. був ухвалений закон, про карну відповідальність за перевищення граничних цін та спекуляцію (доповнений 30 серпня). На Правобережжі фактично у кожному повіті, створювались комісії для боротьби зі спекуляцією [36]. До прикладу, в м. Кам'янці-Подільському було оштрафовано власника пекарні Грішпуна на 3 тис. карб. [37, с. 28].

Проте у більшості “заяктування” губерньських та повітових старост Правобережжя обмежувались публікацією у пресі постанов, які мали перешкодити зростанню спекуляції. Міністерство внутрішніх справ намагалось з'ясувати стан спекуляції в регіонах шляхом анкетування, проте неможливість перевірки робила ці відомості малоєфективними. Крім того, багато загонів, створених для боротьби зі спекуляцією, самі нею і займались. Тому МВС змушене було призупинити функціонування багатьох загонів [38, с. 143].

Щоб “збити спекулятивну хвилю”, державні органи влади все ж вживали заходи, але вони були не дієві. 22 липня міністерство продовольчих справ видало постанову “Про припинення спекулятивного зростання цін на рогату худобу, овець, свиней, вироби з них та сало”, згідно з якою заготівля їх без дозволу міністерства заборонялась. Уже 9 серпня з метою уникнення продовольчих труднощів воно дозволило вільно продавати на ринку сало, масло, молочні продукти, картоплю, овочі [39, с. 145].

Органи самоврядування також долали спекуляцію. 20 серпня Київська міська дума прийняла постанову про заходи боротьби з обважуванням в усіх торговельних місцях. За купівлі-продажу мали застосовуватись лише узаконені міри і ваги із державним клеймом, яке ставили відповідні органи після перевірки. Тих, хто боровся з обважуванням, видавали премії в розмірі 9 тис. карб. [40, с. 3]. У Києві перевірка розпочалась наприкінці серпня [41, с. 2]. Проте спроби боротьби були лише у великих містах. Загалом діяльність у цьому напрямку місцевою владою не мала особливого успіху, оскільки селяни були зацікавлені у співпраці з спекулянтами. Вони платили за продовольство значно більше, ніж держава.

Отже, у такій ситуації, заходи місцевих органів державної влади в першу чергу мали виконати угоди на поставку харчів до країн союзників, поліпшити фінансове становище країни за рахунок реалізації сільськогосподарської продукції, а потім забезпечити продовольством населення держави, припинити спекуляцію. Варто відзначити, що старости Правобережної України намагались виправити складну продовольчу ситуацію. Вони неодноразово повідомляли центральну владу про “катастрофічне становище” повітів, насування голоду. На місцях існувала невизначеність у заготівлі хліба новоутвореними інституціями – ДХБ (це право надавалось лише їм), простежувалося зловживання хлібних агентів. Подільський губерньський староста взагалі поклав обов'язки із забезпечення хлібом на продовольчі управи. Така політика спричинила спротив владі. Загалом місцеві органи державної влади не реалізували поставлені в продовольчому напрямку завдання. Відтак на Правобережжі подекуди розпочинався голод.

Джерела та література

1. Харченко Т. Становлення місцевих органів виконавчої влади та самоврядування в Українській Державі (квітень-грудень 1918 р.): Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В.Г.Короленка. – Полтава, 2000. – 281 с.
2. Борисов В.І. З досвіду рішення продовольчої проблеми в Україні в 1917–1920 роках (зрівняльний аналіз діяльності політичних партій): автореф. дис. докт. іст. наук. – К., 1993. – 22 с.
3. Рафаловський Є. П. Продовольча політика урядів Української Держави гетьмана Павла Скоропадського : дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 198 с.; Рафаловський Є.П.

- Продовольче забезпечення населення Києва (травень-серпень 1918) / Є.П. Рафаловський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Вип. 68-70. – К., 2003. – Вип. 68. – С. 12-15.
4. Шпекторенко І.В. Централізація і милітаризація продовольчої справи в Українській Державі П. Скоропадського (квітень–листопад 1918 р.) / І.В. Шпекторенко // Історія та культура Подніпров'я. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 168–174.
 5. Лозовий В. Продовольче становище в Україні в період гетьманату: політика влади і реакція селянства (1918 рік) / Віталій Лозовий // Студії з історії Української революції 1917-1921 років: на пошану Руслана Яковича Пирога. Збірник наукових праць / Гол. редкол. В.Ф. Верстюк. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – С. 184-196.
 6. Закон про переіменування Губерніяльних і Повітових Комісарів і їх помішників // Державний вістник. – 1918. – № 10. – 5 червня.
 7. Державний вістник. – 1918. – 24 липня.
 8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі - ЦДАВО України), ф. 2196, оп. 1, спр. 150, арк. 8, 11.
 9. ЦДАВО України, ф. 1793, оп. 1, спр. 149, арк. 114; ф. 1216, оп. 1, спр. 17, арк. 150.
 10. ЦДАВО України, ф. 2196, оп. 1, спр. 607, арк. 17.
 11. Державний архів Київської області, ф. Р-2794, оп. 1, спр. 1, арк. 23, 303.
 12. ЦДАВО України, ф. 1793, оп. 1, спр. 3, арк. 5.
 13. ЦДАВО України, ф. 1216, оп. 1, спр. 70, арк. 15.
 14. Лозовий В. Продовольча політика П. Скоропадського і селянство / В. Лозовий // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : Історичні науки / [ред. кол. : О. М. Завальнюк, А. Г. Філінюк та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. – Т. 13. – С. 136 – 149.
 15. Державний архів Вінницької області, ф. Д-286, оп. 1, спр. 544, арк. 9.
 16. Местная жизнь // Жизнь Подолии. – 1918. – № 76. – 18 жовтня.
 17. Державний архів Київської області, ф. Р-2797, оп. 1, спр. 100, арк. 105 зв.
 18. ЦДАВО України, ф. 1216, оп. 1, спр. 96, арк. 62, 202.
 19. ЦДАВО України, ф. 1048, оп. 1, спр. 38, арк. 302, 311.
 20. ЦДАВО України, ф. 1793, оп. 1, спр. 149, арк. 255.
 21. ЦДАВО України, ф. 1216, оп. 2, спр. 1, арк. 49; ф. 2196, оп. 1, спр. 664, арк. 17, 257.
 22. Лозовий В. С. Кам'янець-Подільський в період Гетьманату (травень-грудень 1918 р.) / В. С. Лозовий // Матеріали Х Подільської іст.-краєзн. конф. : [присвяченої 55-ій річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні], 26-27 жовтня 2000 р. / [ред. кол. : І. С. Винокур, Л. В. Баженов, Ю. І. Блажевич та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2000. – С. 357-360.
 23. ЦДАВО України, ф. 1216, оп. 1, спр. 70, арк. 15.
 24. ЦДАВО України, ф. 2196, оп. 1, спр. 345, арк. 3.
 25. ЦДАВО України, ф. 1216, оп. 2, спр. 97, арк. 127 зв.
 26. ЦДАВО України, арк. 127 зв., 130 зв., 200 зв.
 27. ЦДАВО України, ф. 2196, оп. 1, спр. 353, арк. 6, 10, 17.
 28. Продовольственна ситуація в губернії // Трудовая Волянь. – 1918. – № 362. – 7 липня.
 29. Державний архів Київської області, ф. Р-2797, оп. 1, спр. 100, арк. 105.
 30. Державний архів Житомирської області, ф. Р-1644, оп. 1, спр. 8, арк. 45 зв.
 31. ЦДАВО України, ф. 2196, оп. 1, спр. 261, арк. 4, 29.
 32. Голод // Слово Подолии. – 1918. – № 129. – 23 жовтня.
 33. Державний архів Київської області, ф. Р-2797, оп. 1, спр. 2, арк. 167.
 34. Центральний державний архів громадських організацій України, ф. 5, оп. 1, спр. 86, арк. 36.
 35. Обов'язкова постанова // Подільські губерніяльні відомости. – 1918. – № 64. – 3 серпня.
 36. ЦДАВО України, ф. 1793, оп. 1, спр. 149, арк. 76, 280.
 37. За спекуляцію // Село (Кам'янець-Подільський). – 1918. – № 34 і 35. – 19 вересня.
 38. Рафаловський Є. П. Продовольча політика урядів Української держави гетьмана Павла Скоропадського [Текст] : дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Рафаловський Євген Павлович ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 198 с.
 39. Лозовий В. Продовольча політика П. Скоропадського і селянство / В. Лозовий // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : Історичні науки / [ред. кол. : О. М. Завальнюк, А. Г. Філінюк та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. – Т. 13. – С. 136 – 149.
 40. Боротьба зі спекуляцією // Голос Києва (Київ). – 1918. – 21 серпня.
 41. Відділ місцевий // Київські губерніяльні вісти. – 1918. – № 82. – 15 жовтня.

Галатыр В. В. Продовольственный кризис и попытки его преодоления местными администрациями на Правобережье в период Гетманата П. Скоропадского.

Раскрыты особенности деятельности местных органов государственной власти Киевской, Волынской и Подольской губерний по обеспечению населения продовольствием и преодолению спекулятивных действий в эпоху Гетманата П. Скоропадского. Заготовкой хлеба занимались специальные агенты Государственного хлебного бюро (ГХБ). Однако создание нового органа затягивалось. Поэтому местные администраторы использовали предыдущую схему заготовки. Совокупность названных факторов и реквизиции продовольствия вызвали значительные продовольственные трудности в отдельных регионах Правобережья. Старосты жаловались в высшие органы о тяжелом положении, приближении масштабного голода. Следствием проведенных мероприятий по стабилизации продовольственной ситуации были неудачные попытки местных органов государственной власти обеспечить снабжение хлебом отдельных уездов и населенных пунктов Правобережной Украины.

Ключевые слова: *местные органы государственной власти, старосты, Правобережная Украина, Гетманат, П. Скоропадский, спекуляция, продовольствие, голод, государственное хлебное бюро.*

Halatyr V. V. Food crisis and attempts to overcome it by the local administration on the Right Bank in the period of P. Skoropadskiy Hetmanate.

The features of activities of local governments of Kyiv, Volyn and Podillia provinces to provide the population with food and overcome the speculative actions at the age of Hetmanate of Petro Skoropadskiy based on the analysis of the archival sources and published materials. Providing the Right Bank districts with bread in the last months of the Ukrainian State remains problematical. Village elders issued the orders for the forced labor of peasants on the landowners lands. Special agents of the State Bureau of Bread (SBB) were involved into bread provision. However, the formation of a new body was delayed. Therefore, local administrators used the previous scheme of provision. Village elders complained to higher administrative authorities on the difficult situation and the approaching of large-scale famine. As the result of these measures to stabilize the food situation were unsuccessful attempts of local authorities to provide some districts and towns of the Right-Bank Ukraine with bread.

Keywords: Local authorities, village elders, the Right-Bank Ukraine, the Hetmanate, P. Skoropadskiy, speculation, food, hunger, province.

УДК 342.25(477-25):351.81"1918"

О. М. Потапов

ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ У СФЕРІ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ ЗА ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО

У статті розглядається участь органів місцевого самоврядування міста Києва у забезпеченні діяльності громадського транспорту за часів Української Держави гетьмана П. Скоропадського. Аналізується становище київського міського трамваю як єдиного тогочасного виду громадського транспорту. Досліджується процес переходу підприємства у комунальну власність. Простежуються основні заходи Київської міської думи спрямовані на забезпечення функціонування громадського транспорту міста. Відслідковується еволюція тарифів на проїзд у міському громадському транспорті Києва. Розкривається участь муніципалітету у вирішенні питання вартості послуг за користування громадським транспортом.

Ключові слова: Київ, органи місцевого самоврядування, міська дума, міська управа, громадський транспорт, трамвайне підприємство, муніципалізація.

Найважливішим елементом інфраструктури Києва, як і будь-якого міста, є транспорт. Громадський транспорт, поєднуючи розрізнені частини великого міста в єдиний міський організм, забезпечує його ефективну життєдіяльність, нормальне господарське і соціальне функціонування. Важливу роль в управлінні міською транспортною системою відіграють органи місцевого самоврядування. Саме на них покладається вирішення ключових завдань в налагодженні роботи громадського транспорту, організації перевезень населення. Практично в усі часи роботи галузь стикається з низкою проблем, пов'язаних з дотаційним характером її функціонування: збиткові профільні підприємства, низький відсоток оновлення рухомого складу зниження рівня безпеки перевезень. З подібними складнощами київська міська влада, щоправда, в силу розвитку міста в менших масштабах, стикалася й раніше. Відповідно, вивчення вітчизняного досвіду їх подолання на різних історичних етапах є нагальним науковим завданням.

Єдиним видом громадського транспорту в Києві тривалий час залишався міський трамвай. Не виключенням був і 1918 рік, період Української Держави гетьмана Павла Скоропадського.

Історія функціонування київського трамвая викликала неабиякий інтерес серед учених та дослідників. Вперше докладно розвиток електротранспорту в столиці було відображено в книзі "Киевский трамвай за сорок лет: 1892-1932" [1]. Велику кількість інформативного матеріалу віднаходимо в праці С. Бейкул та К. Брамського, що присвячена 100-річчю першого в Україні трамвайного підприємства [2]. Проте, лише незначна його частина стосується процесів і подій часів революційно доби.

Найбільш ґрунтовні дослідження, що стосуються громадського транспорту Києва часів Української Держави гетьмана П. Скоропадського, належать С. Машкевичу. У низці публікацій автор простежує зародження та перші кроки в діяльності київського трамвайного підприємства [3], аналізує особливості діяльності київського трамвая у період Першої світової війни та на початку Української революції [4]; звертає безпосередню увагу на функціонування підприємства впродовж 1918-1921 рр. [5]. Необхідно відзначити, що окремих аспектів зазначеної теми торкається Я. Іващенко – дослідниця діяльності Київської міської думи 1917-1919 рр. [6]. Можна констатувати, що в сучасній вітчизняній історіографії фактично відсутні роботи, присвячені участі органів міського самоврядування Києва у розвитку громадського транспорту міста. Між тим, питання заслуговує на увагу, зважаючи на схожість проблем, що вирішувала міська влада з транспортом в минулому і що має розв'язати в умовах сьогодення.

Київський трамвай виник наприкінці XIX століття. 8 липня 1889 р. підприємець Аманд Струве та Київська міська управа уклали між собою концесійну угоду про створення "міської залізниці" – приватного транспортного підприємства для міських перевезень. [2, с.6]. Договір передбачав, що А. Струве володітиме